

Willisorgeln och dess grundare

Sommaren 2008 tog kyrkorådet i Lomma församling det historiska beslutet att efter ca 50 år bygga en ny orgel eftersom behovet från församlingen och musikverksamheten var större än vad den föregående kunde uppfylla.

Den nya orgeln skulle täcka stora repertoarområden med möjlighet att utföra de större symfoniska orgelverken och dessutom vara lämpad att ackompanjera körverk och församlingsång. Att återgå till en estetik och klang som var vanlig vid tiden för Lomma kyrkas uppförande och som harmonierade bättre med Samuel Molanders orgelfasad från 1878 föll sig naturligt. När församlingen fick kännedom om att

orgelbyggeriet Åkerman & Lund i Knivsta hade ett stort originalpipverk (över 2000 pipor) av den berömde orgelbyggaren Henry Willis I, avgjordes saken och kontrakt skrevs med nämnda firma för att bygga ny orgel med användande av detta värdefulla material. Ursprungligen var denna viktorianska orgel byggd omkring 1896 för den anglikanska kyrkan S:t John the Evangelist, Penge, London och såldes 1977 till Norge. Den blev aldrig uppsatt i Oslo utan magasinerades istället och pipverket köptes i början av 1990-talet av bröderna Schröder.

Henry Willis I var född 1821 och från 1850-talet Englands ledande orgelbyggare. Willis fick sitt genombrott på "The Great Exhibition" i London 1851 och firman hann färdigställa ca 1000 orglar fram till Henrys död i februari 1901. Firman existerar fortfarande i Liverpool, men är sedan ett antal år inte längre i familjens regi. Henry Willis I brukar nämnas bland de mest betydande orgelbyggarna i Europa på 1800-talet.

Han var son till en orgelbyggare, uppvuxen i norra delen av London, och blev redan som pojke god vän med George Cooper (senare biträdande organist i S:t Pauls Cathedral) och de två pojkarna lärde sig att spela

Henry Willis.

orgel med viss undervisning av katedralorganisten Attwood. Willis blev intresserad av orgelbyggeri och arbetade från 1835 hos John Gray och utarbetade med denne de speciella manual- och pedalkoppel som han använde i alla sina orglar under mer än 60 år. Under denna period intonerade han den berömda orgeln i S:t George's Chapel på Windsor Castle, ett unikt instrument som dessvärre eldhärjades i början av 1990-talet.

Henry Willis var dessutom en utövande organist och verkade i Christ Church, Hoxton och senare i Hampstead Church (vars Willisorgel från 1871 numera står på sidoläktaren i Örgryte nya kyrka i Göteborg). Willis var sedan under nästan 30 års tid organist i Chapel-of-Ease, Islington, en tjänst han drog sig tillbaka från vid drygt 70 års ålder.

Henry Willis träffade den kände kompositören och organisten Samuel Sebastian Wesley och fick bygga om orgeln i Gloucester 1847 vilket innebar starten för den självständiga firman Willis. För den stora utställningen 1851 i Crystal Palace byggde Willis den största orgeln på utställningen, vilket gjorde honom vida berömd och efterfrågad som orgelkonstruktör, byggare och intonatör.

Här presenterades också den berömda Willispedalen, en solfjäderformad så kallad radialpedal som sedan dess alltid används i den anglosaxiska världen. Vidare konstruerade han "pistons", vilket innebar revolutionerande möjligheter för organisten att snabbt växla klangfärg och dynamik medelst förprogrammerade kombinationstrampor och knappar. Barkermaskinen med pneumatisk funktion introducerades för att åstadkomma lättspelthet på de allt större och otympliga instrumenten.

Willis orglar kan kallas "romantiska", "symfoniska" eller "orkestrala" men det finns alltid en grund av klassisk sjungande viktoriansk orgelklang. Orgeltypen är speciellt lämpad och avsedd för psalm och körackompanjemang. Willisorglarnas andra funktion är att återge orkestermusik på orgel med hela symfoniorkesterns klangpalett och dynamik. Under 1800-talet uppfördes samlingslokaler eller konserthus kallade "Town Halls" i alla betydande engelska städer där den breda allmänheten kunde höra orkester och operamusik spelade av virtuosa organister.

Den viktigaste innovatören bakom alla dessa orkestrala möjligheter var just Henry Willis I. Utställningsorgeln 1851 banade väg för orgelbygget i

S:t George's Hall i Liverpool, som trakterades av den tidens mest kände konsertorganist; W T Best i virtuosa transkriptioner. Andra kända orkesterorglar av Willis finns i Alexandra Palace i norra London och Royal Albert Hall. Bland Willis mest kända katedralorglar kan nämnas; S:t Paul's, Westminster Cathedral, Liverpool (Storbritanniens största orgel), Truro, Salisbury, Exeter, Oxford, Winchester, Canterbury, Lincoln, Gloucester, Hereford med flera.

Åkerman & Lunds orgelbyggeri

Ett av Sveriges mest anrika orgelbyggerier, Åkerman & Lund i Knivsta fick under ledning av Hans-Petter Schröder uppdraget att renovera Willispipmaterialet och nytillverka resten av orgeln, vilket bland annat innefattar nya luftlådor och nytt flyttbart spelbord i klassisk anglosaxisk still. För orgelns innovativa datorsystem och elektronik står dataingenjör Sven-Olof Åkerlund.

Firman firar i år sitt 150-års jubileum eftersom dess grundare Per Larsson Åkerman grundlade firman 1860, efter sina utlandsstudier och byggandet av den nydanande domkyrkoorgeln i Strängnäs.

Efter lärlingsår hos Johan Samuel Strand i Västra Vingåker tog han sin orgelbyggarexamen 1850 med

högsta betyg hos Kungliga Akademin och var verksam hos olika orgelbyggare i Sverige, bland annat hos den berömda Gustaf Andersson i Stockholm. År 1852 fick Åkerman ett utlandsstipendium av Kungliga Akademin för en studieresa till Tyskland, Belgien och Frankrike.

Det var framförallt hans vistelse hos orgelbyggarfirman Merklin & Schütze i Belgien som blev avgörande för hans senare nydanande insatser inom den svenska orgelbyggarkonsten efter utlandsstudierna som varade 1854 - 57. Efter P L Åkermans död 1876 övertogs firman av Carl Johan Lund och alltsedan dess har firman varit en av Sveriges mest betydande i de olika stilideal som rått, även om namnet oftast förknippas med de stora senromantiska instrumenten från förra sekelskiftet. Mellan 1909-1945 hade firman Josef Brüstle som legendarisk intonatör och många svenska kyrkor försågs orglar av märket Åkerman & Lunds nya orgelfabrik AB i Sundbyberg, ofta i nära samarbete med orgelexperten Oskar Lindberg.

Under 1970-talet fick firman åter ett uppsving i och med att ledningen övertogs av Lars Norgren och Knut Kaliff. Den numera uppbrunna orgeln i Katarina kyrka i Stockholm från 1976 var kanske det främsta exemplet på de nya stilideal och höjda hantverksnivå som sedan dess präglade de ledande svenska orgelbyggerierna. Sedan Kaliff lämnat firman på 80-talet har Lars Norgren ensam skött ledningen och med intonatörerna Helmuth Gripenrog och Kalevi Mäkinen har många betydelsefulla instrument i olika historiska stilar byggts i Sverige, Norge och Finland, till exempel Madesjö, Norra Solberga, Berghäll och Gamla kyrkan i Helsingfors, Gammalkarleby och senast i Malmö S:t Johannes och i Arlöv. Bland betydelsefulla restaureringar av värdefulla historiska orglar kan nämnas Leufsta bruk, Västervik S:ta Gertrud, Gammalkil, Maria Magdalena och Finska kyrkan i Stockholm. Sedan tre år tillbaka ägs och drivs firman av Hans-Petter Schröder.

HENRY WILLIS & SONS LTD.
ORGAN BUILDERS

Den nya orgelns disposition

Choir (enclosed)	C - a3	Great	C - a3
Claribel Flute	8'	Double Diapason	16'
Lieblich Gedact	8'	Open Diapason no 1	8' (i fasaden)
Viola di gamba	8'	Open Diapason no 2	8' (i fasaden)
Dulciana	8'	Clarabella	8'
Harmonic Flute	4'	Concert Flute	4'
Lieblich Flute	4'	Principal	4'
Nazard	2 2/3 (ny)	Fifteenth	2'
Flageolet	2' (ny)	Tromba	8' (ny diskant)
Tierce	1 3/5 (ny)	Trumpet	8' (in choir box)
Corno di Bassetto	8'	Clairon	4' (in choir box)
Tromba	8' (ny diskant)	Swell to Great	
Trumpet (Great)	8'	Choir to Great	
Clairon (Great)	4'	Swell to Great Octave	
Choir Octave		Choir to Great Octave	
Swell to Choir		Swell to Great Suboctave	
Choir Suboctave		Choir to Great Suboctave	
Swell to choir Octave		Great Choir Reverse	
Choir Unison Off			
Swell to Choir Suboctave			
Tremulant Choir			

Swell (enclosed)	C - a3	Pedal	C - f1
Lieblich Bourdon	16'	Acoustic Bass	32'
Open Diapason	8'	Open Wood	16'
Gamba	8'	Bourdon	16'
Voix Celeste	8'	Violone	16'
Salicional	8'	Bass Flute	8' (extension)
Lieblich Gedact	8'	Octave	8' (extension)
Gemshorn	4'	Trombone	16'
Harmonic Flute	4'	Trumpet	8' (extension)
Harmonic Piccolo	2'	Swell to Pedal	
Mixture	III	Swell to Pedal Octave	
Contra Oboe	16'	Great to Pedal	
Oboe	8'	Choir to Pedal Octave	
Vox Humana	8' (från USA)	Choir to Pedal	
Cornopean	8'	Great and Pedal Pistons Combined	
Clairon	4'	Generals on Swell Toe	
Swell Octave			
Swell Unison Off		6 Generals	
Swell Suboctave		6 Divisionals för varje verk	
Tremulant Swell		General crescendo	
		Setzer	
		Transponering	

